

Gezamenlijke bijeenkomst redactieraad en redactiecommissie

Op 1 juli van dit jaar vond een eerste gezamenlijke bijeenkomst plaats van de redactieraad en de redactiecommissie van het Magazine. De leden van de redactieraad spelen op verschillende terreinen een belangrijke rol in de ontwikkeling van kennis en beleid op het gebied van nationale veiligheid en crisisbeheersing.

In de praktijk hebben de leden incidenteel contact met elkaar, maar de gezamenlijke participatie aan de redactieraad biedt een basis voor een verdere uitbreiding en verdieping van het kennisnetwerk op dit terrein. Tijdens de bijeenkomst in Sociëteit De Witte te Den Haag hield Ira Helsloot een exposé over actuele ontwikkelingen op het terrein van zelfredzaamheid bij crises, gevolgd door een geanimeerde inhoudelijke discussie. Hierna volgen kort en puntig de centrale stellingnamen van leden van de redactieraad rondom dit thema.

Stellingnames leden redactieraad over zelfredzaamheid

Hoe red ik mij uit de nesten Ben Ale

Zelfredzaamheid is een recente tak aan de boom van rampenbestrijding en crisisbeheersing. We moeten allemaal een beetje of veel voor onszelf kunnen zorgen, al was het alleen maar omdat in tijden van grote crises de hulp even op zich zal laten wachten, of helemaal niet komt opdagen. Of je daartoe mogelijkheden hebt hangt er erg vanaf in welke conditie je bent, waar je woont en hoeveel geld je te besteden hebt.

Woon je in een flat in de stad dan zijn de mogelijkheden beperkt, vooral omdat je geen goede bron van energie kunt beginnen. Niettemin zou je kunnen overwegen een stel "powerpacks" opgeladen achter de hand te houden om de koelkast gaande te houden en wat licht. Een butagas brandertje is een goede oplossing om op te koken. Met wat voorraden in de vriezer kun je het dan al een tijd uitzingen. Als je water in voorraad neemt, denk er dan aan dat van tijd tot tijd te verversen. Als water erg oud is kun je het beter even koken.

Als je een huis hebt of toegang tot een dak heb je veel meer mogelijkheden. Met een regenton heb je niet

alleen water voor de planten, maar ook water om te wassen en om het toilet door te spoelen. Om te drinken is regenwater iets minder geschikt, maar gekookt gaat het zelfs in Nederland nog wel.

De aanschaf van zonnecellen is dan niet alleen goed voor het milieu en de verlaging van je energierekening. Een setje zonnecellen levert genoeg energie voor de koelkast, de pomp en de thermostaat van de cv en voor licht en de computer, waarmee je toegang hebt tot internet en TV kunt kijken. Je kunt er bovendien batterijen mee opladen. Als je een open haard hebt of een houtkachel zorg dan voor een voorraad hout. Dan kun je daarmee ook koken. Led licht gebruikt veel minder energie dan spaarlampen. Als je 's nachts ook elektriciteit wil hebben dan ontkom je niet aan accu's. Dan heb je of een omvormer nodig of een afzonderlijke 12V installatie. Dat laatste is een stuk energiezuiniger. Een eigen aggregaat in de schuur is goed genoeg voor gebruik van een heel gezin. Wel zorgen voor een brandstofvoorraad en die veilig opslaan.

De illusie van de zelfredzame burger Arjen Boin

De zelfredzame burger wacht niet lijdzaam op de overheid die onmiddellijk bijstand komt verlenen in geval van nood. Integendeel, na de eigen familie in veiligheid te hebben gebracht, gaat deze burger aan de slag om anderen te redden. De burger die zichzelf redt: het Ei van Columbus.

Maar bestaat deze modelburger eigenlijk wel? De zelfredzame burger is een ontdekking van Amerikaanse rampenonderzoekers. Zij beschrijven hoe burgers de handen ineens slaan en zo de eerste dagen na een ramp overleven. Veel van de bestudeerde rampen zijn echter oude rampen. De Amerikaanse overheid bemoeide zich toen nog niet actief met crisis- en rampenmanagement. Zelfredzaamheid was simpelweg de enige optie. Dezelfde rampenliteratuur beschrijft ook rampen waar van zelfredzaamheid geen sprake is. De zelfredzame

burger is dan ook geen wetmatigheid. De ramp in New Orleans vormt hier een nuttige reality check: de (zeer arme) bevolking van de ondergelopen stad kon zich niet redden zonder hulp van buiten.

De vraag is wat we in Nederland mogen verwachten. De Zeeuwse waterramp en de oorlogswinter stelden Nederlanders voor het laatst echt op de proef. Dat de huidige generatie Nederlanders zichzelf kan redden na een grootschalige ramp lijkt dan ook een optimistische veronderstelling. Zolang niet duidelijk is wat beleidsmakers kunnen doen om burgers zelfredzaam te maken, doen zij er goed aan het zelfredzaamheid concept te negeren. Beleidsmakers kunnen zich beter afvragen hoe zelfredzaam hulpdiensten en lokale instituties zijn. De zelfredzame overheid: daar is tijdens een ramp nog steeds de meeste behoefte aan. >>>

Self-reliance in Nieuw Zeeland

Ernst Brainich, werkzaam als manager emergency management in Nieuw Zeeland

Als een aardbeving zoals die eind september in de Stille Oceaan plaatsvond, Wellington zou treffen, is de stad naar verwachting dagen van de buitenwereld afgesloten. Dat betekent dat al die tijd mensen, slachtoffers, op zichzelf zijn aangewezen. In het gebouw waar ik werk staan op elke verdieping containers met nooddrinkwater; er staan kasten met noodrantsoen; mensen hebben in hun bureaus sportschoenen en extra kleding. De verwachting is dat – bij een aardbeving overdag – mensen in de stad moeten blijven bivakkeren; zodra dat kan, zullen zij naar hun huizen buiten de stad gaan lopen.

Het eerste principe van de crisisbeheersingsstrategie van Nieuw Zeeland heeft geen enkele betrekking op de respons van overheden: het betreft de eigen verantwoordelijkheid van individuen, bedrijven en leefgemeenschappen: *You need to be able to look after yourself in an emergency*. Nieuw Zeeland ligt op een breukvlak. Geregeld voel je hier trillingen. En in het noorden is er de kans op vulkanische uitbarstingen. Dat maakt dat men zich hier zeer bewust is van mogelijke crises. Zelfredzaamheid is daarbij een

geaccepteerd gegeven. En dat is niets nieuws in een land waar – net als in Australië – nogal wat mensen *in the middle of nowhere* wonen. Ik denk ook dat het past bij een pionierscultuur.

Het lijkt me niet reëel om een dergelijke houding van mensen in Nederland te verwachten. De kans op crises moet heel tastbaar zijn, wil zo'n niveau van crisisbewustzijn en preparatie normaal zijn. Dat betekent niet dat Nederlanders niet zelfredzaam zijn of zouden kunnen zijn, maar de individuele voorbereiding is veel minder of non-existent. En afhankelijk van het type crisis kan dat meer werk voor overheden betekenen. Burgers zijn niet afwachtend en hulpeloos, maar als er in steden gebrek is aan drinkwater en voedsel, zal er toch iets moeten gebeuren. We zeggen dat crisisbeheersing moet liggen in het verlengde van het normale beleid.

Iets vergelijkbaars geldt ook voor individuele preparatie: dat werkt alleen maar als het past in de bestaande cultuur. Initiatieven van overheidswege veranderen daar niets aan.

Vertrouwen in veerkracht samenleving

Menno van Duin

Er is een discussie of en in hoeverre je zelfredzaamheid van burgers kan stimuleren en bevorderen. Ik geloof heilig in bepaalde specifieke vormen van voorlichting. Veel mensen zijn geïnteresseerd om te weten wat ze moeten doen bij brand of bij het te water komen met je auto. Dergelijke voorlichting is – uiteraard met de moderne media; dus veel filmpjes e.d. – zinvol. Ik kan me heel goed voorstellen daar landelijk filmpjes voor te ontwikkelen en die via verschillende sites (uiteraard crisis.nl/denkvooruit.nl) maar ook actiever te verspreiden. In de discotheek zou 'Waar is hier de nooduitgang' gewoon standaard 1 minuut moeten worden gedraaid en dat worden begeleid met lichten die naar deze uitgangen leiden. Daarbij moet steeds volledig worden aangesloten op de wensen van de klanten/burgers. Korte, beeldende informatie voor specifieke risico's. Ook voor specifieke groepen (bijvoorbeeld gehandicapten) zou – opnieuw aansluitend bij hun wensen! – informatie en beeldmateriaal moeten worden gemaakt.

Ik heb geen behoefte aan allerlei vormen van algemene informatie over wat mensen in rampen en crises zouden moeten doen. Dat ze dan elkaar zouden moeten helpen; routes vooraf uitstippelen; voorraden in huis halen; spaarzaam zijn met telefoongebruik e.d. In dergelijke informatie heb ik weinig vertrouwen. Wij kunnen en moeten – op grond van veel internationaal onderzoek – ervan uitgaan dat in dergelijke situaties betrokkenen vrij goed in staat zijn zelfredzaam te zijn. De meeste hulp in grote crises komt van familie en omstanders; gewonden bereiken veelal met hulp van particulieren ziekenhuizen e.d. In echte noodsituaties – waar professionele hulp niet voldoende is – heb ik vertrouwen in de veerkracht van de samenleving.

Realistisch blijven Ira Helsloot

Zelfredzaamheid is goed, zelfredzaamheid is beter, lang leve de zelfredzaamheid! Het is daarmee goed dat de waardering voor zelfredzaamheid bij de overheid toeneemt, maar laten we op twee punten realistisch blijven.

Het eerste punt is dat burgers en bedrijven zelfredzaam zijn tijdens crises, maar dat betekent niet dat zij zich voorbereiden op crisis. Alle beschikbaar onderzoek laat zien dat mensen zich niet voorbereiden op incidenten waarvan zij de kans van voorkomen (al dan niet terecht) laag in schatten. Zolang de overheid dus bijvoorbeeld communiceert dat wij veilige dijken hebben (en dat hebben we) dan zal niemand zich werkelijk gaan voorbereiden op een grootschalige overstroming. Dat geldt voor zowel overheden als burgers en bedrijven. Het tweede punt is dat, om Job Cohen te citeren, je natuurlijk de plicht hebt als overheid om de zelfredzaamheid van burgers zo goed mogelijk te faciliteren, maar dat je als overheid toch na elke crisis zult worden aangesproken op het falen van de preventie. Meer precies geldt volgens mij dat als je als overheid niet vooraf helder onveiligheid durft te communiceren en de beperkingen van de hulpverlening durft toe te geven, dat je dan achteraf niet kunt hopen op een milde burger omdat je 'toevallig' de zelfredzaamheid van die burger goed hebt gefaciliteerd.

Zelfredzaamheid als trend Erwin Muller

Zelfredzaamheid is het nieuwe modewoord in crisisbeheersing en rampenbestrijding. Burgers en bedrijven moeten meer zelfredzaam zijn in de veiligheidszorg in het algemeen en tijdens crisis en rampen in het bijzonder. Wat zelfredzaamheid betekent is echter niet helemaal duidelijk. Soms gaat het om het daadwerkelijk verbeteren van de competenties van burgers (en bedrijven) om zich te kunnen redden in onveilige situaties. Soms lijkt het erop dat het gaat om verantwoordelijkheden van de overheid af te schuiven op burgers. Soms lijkt het ook op een ordinaire bezuiningsmaatregel. In andere gevallen is het oprecht verbeteren van de informatievoorzieningen aan de burgers. De mode verandert net zo snel als de definitie van zelfredzaamheid. Iedereen is het er over eens dat de overheid niet alleen in staat is om veiligheid te garanderen en tijdens crisis en rampen

burgers te redden. Dit inzicht is al oud en weinig modern. Veel veiligheidsorganisaties zoals de politie en de brandweer zijn oorspronkelijk ontstaan uit initiatieven van burgers om de sociale en fysieke veiligheid te realiseren. Zelfredzaamheid was vroeger eerder regel dan uitzondering. Sinds wij de belangrijke taken op het gebied van veiligheidszorg, crisisbeheersing en rampenbestrijding aan complexe instituties zoals de politie, brandweer, ambulancezorg, defensie en anderen hebben overgedragen is de zelfredzaamheid van burgers afgenomen. Nu beginnen deze instituties te beseffen dat zij niet in staat zijn de omvangrijke verwachtingen van burgers ten aanzien van veiligheid te realiseren. De burgers (en bedrijven) zijn weer zelf nodig. Gelukkig herhaalt de geschiedenis zich steeds zodat enige voorspelbaarheid mogelijk is.

>>>

Divergentie in zelfredzaamheid en overheidsmanagement

Astrid Scholtens

Het omgaan met het fenomeen (zelf)redzaamheid is in de wereld van rampenbestrijding en crisisbeheersing een lastige, omdat deze wereld zich kenmerkt door coördinatie- en sturingsmechanismen en het volgen van (beoefende) procedures. Internationaal onderzoek laat zien dat zelfredzaamheid spontaan gebeurt en dat (zelf)zame burgers zich daarbij niet laten sturen. De zelfredzame burger houdt 'slechts' rekening met zijn eigen altruïsme tijdens crisissituaties en de zorg voor zijn familie en vrienden.

Het 'onstuurbare optreden' van de zelfredzame burger sluit daarmee niet aan bij het huidige concept van het overheids-crisismanagement. Of wellicht beter

geformuleerd: het huidige concept van het overheids-crisismanagement sluit niet aan bij het fenomeen zelfredzaamheid. En terwijl 'het veld' nadenkt over de vraag wat er precies moet gebeuren om beide werelden beter op elkaar te laten aansluiten, vraag ik mij af of een dergelijke divergentie een onoverkomelijk probleem is. Voor onderzoeksdoeleinden is het misschien nuttig om eens uit te gaan van het standpunt dat het overheids-optreden bij crises onvermijdbaar parallel loopt aan en niet af te stemmen is met het handelen van de zelfredzame burger. Laten we eens goed nadenken waar dit standpunt ons brengt.

Er is niets nieuws onder de zon, verzuchtte de Prediker

Erwin Seydel

Wie googled op het begrip 'zelfredzaamheid' scoort 191000 hits. Autisten moeten zelfredzaam worden, WMO-ambtenaren vragen zich af waar je hulpeloze mensen vindt, zodat zij zelfredzaam worden. De doorsnee burger ontbeert digitale zelfredzaamheid, kopt een ochtendkrant. Bouman, hoofdredacteur van Archis, vindt dat "de kunstenaar zich meer moet bezighouden met de kwetsbare groepen in de samenleving. Hun zelfredzaamheid zou vergroot kunnen worden door 'interactieve' kunstprojecten." NOS-onderzoeksjournalist Robert Bas meldt dat de overheid niet steeds moet verkondigen dat je alles onder controle hebt!" COT-directeur Erwin Muller geeft toe dat het stimuleren van zelfredzaamheid in de risicocommunicatie – na de opheffing van de Bescherming Bevolking (BB) – terug bij af is. "We zijn dat terrein angstig aan het verkennen, maar daar zit wat mij betreft de echte uitdaging." Ik sluit

me graag aan bij deze constatering. Maar we moeten er wel voor oppassen dat al die goed bedoelde zelfredzaamheidsadviezen door de burger niet wordt geïnterpreteerd als 'zoek het zelf maar uit'.

Er is niets nieuws onder de zon, verzuchtte de Prediker. Daar heeft hij wel een beetje gelijk in. Al vijfhonderd jaar voor Christus noemde de trotse oude Grieken zelfredzaamheid *autarkeia*. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat zij daarin in het onvruchtbare Griekenland slechts zelden volledig in slaagden. Vaak moest een gemeenschap bij voorbeeld een deel van haar voedsel met hulp van de overheid elders halen.

Gelukkig heeft het grootste deel van onze bevolking nog geen flauw benul waarin ze zelfredzaam moet zijn, laat recent onderzoek zien, maar ze reageert als het nodig is puur intuïtief. Toch een uitdaging?

GOED VOORBEREID ZIJN HEB JE ZELF IN DE HAND

Overheid kan ook leren van burgers

Peter Werkhoven

In het laatste decennium is het denken over crisisbeheersing gekanteld van een volledig verantwoordelijke overheid, naar een zorgzame en informerende overheid met eigen verantwoordelijkheid van burgers. Adequate crisisbeheersing zou gebaat zijn bij een verdere kanteling waarbij burgers niet alleen van de overheid leren, maar de overheid ook van de burgers leert. Burgers zijn bij een crisis behoorlijk zelfredzaam (60%-90% redt zichzelf of wordt door andere burgers gered), in staat tot rationeel denken, en het is een mythe dat ze snel in paniek raken. Op basis van de huidige overheids campagnes zal een rationeel burger zich echter niet specifiek voorbereiden. Deze campagnes geven burgers namelijk informatie om adequaat te laten beslissen bij een crisis, maar zeggen tegelijkertijd dat de kans erg klein is dat het nodig is. Risicoperceptie en gedrag van burgers kan veel effectiever beïnvloed worden via 'community interventions'.

Meningen en gedragingen van sleutelfiguren in een community bepalen sterk de risicoperceptie van de andere leden en daarmee tevens hoe serieus de overheid wordt genomen. Het is verder bekend dat de belangrijkste informatiebron voor burgers de burger zelf is. In diezelfde communities is namelijk een schat van lokale ervaring en kennis aanwezig over lokale risico's, beschikbaarheid van middelen en hulpbehoefte. In een interactie tussen overheid en communities kan deze kennis worden aangeboord en kan veel worden geleerd op zowel operationeel als beleidsniveau (crowd sourcing).

Dus om de zelfredzaamheid van burgers te beïnvloeden én het leren van burgers mogelijk te maken zijn interacties in en met communities nodig. Deze combinatie pleit voor een gerichte inzet van social media zoals serious gaming, zowel gericht op bewustwording van burgers als op crowd sourcing.

Zelfredzaam ben ik in Frankrijk

Rob de Wijk

Zelfredzaamheid betekent 'jezelf kunnen redden'. Logisch eigenlijk. Maar wat zijn de beleidsimplicaties voor rampenbestrijders en crisisbeheersers die dit begrip omarmen als het nieuwe paradigma? Is het 'wij kunnen weinig, dus red je zelf maar'? Ik hoop van niet. Als burger wil ik dat mijn zelfredzaamheid wordt gefaciliteerd. Kijk naar vliegen. De noodprocedures die voor het opstijgen worden uitgelegd, moeten de zelfredzaamheid vergroten. Ik heb vaak nagedacht over zelfredzaamheid in mijn eigen omgeving, zeker ten tijde van Oefening Waterproef. Wij wonen in het putje van Nederland, dus tijdens een watersnood houden wij het niet droog. Maar wat kan ik doen? Alle wegen staan vol met vluchtende medeburgers. Ik heb geen idee of alle rijbanen van de A12 voor het uitgaande verkeer kunnen

worden gebruikt. En ik weet niet waar ik mij moet melden. Wel heb ik bedacht dat ik de auto laat staan en mij op de motor door de file wring op weg naar het hooggelegen huis van mijn moeder. Maar of ik dat haal is twijfelachtig als ik bij het benzinestation niet kan pinnen omdat de stroom eruit ligt. Als het hier echt fout gaat hoop ik dat ik mijn huisje in Frankrijk kan bereiken. Het dorp kent nog onderlinge solidariteit, zelfs naar buitenlanders. Er is altijd wel iets te eten. We stoken en koken op hout en er is een bron. En bij kaarslicht valt best te lezen. Iedere keer als ik daar ben voel ik hoe kwetsbaar we in de drukbevolkte Randstad zijn en hoe afhankelijk van anderen bij een ramp. Zelfredzaam ben ik in Frankrijk.